

SOORTENDAG 2000

J. Walter

Op 14 juni 2000 vond in Artis de 'Soortendag 2000' plaats. Deze dag was belegd door het ministerie van LNV, de provincies en het Platform Soortenbeschermende Organisaties. Doel was de officiële start van het 'Meerjarenprogramma Uitvoering Soortenbeleid 2000-2004'. Dat gebeurde door ondertekening van dat document door genoemde participanten. Verder werden die dag enkele 'Rode Lijsten' en soortbeschermingsplannen gepresenteerd. 'Soortenbeschermend Nederland' luisterde naar een aantal inleidingen en maakte van de gelegenheid gebruik in de wandelgangen bij te praten.

Inleiding staatssecretaris mw. G. Faber (LNV)

Staatssecretaris Faber opende de dag. In haar openingswoord wees zij erop dat het soortenbeleid nodig is als noodzakelijke aanvulling op het gebiedsbeleid. Het richt zich op populaties van soorten zowel binnen als buiten de ecologische hoofdstructuur (EHS).

Bovendien maken soorten de wat abstracte 'natuurdoelstellingen' concreet: das, lepelaar, vlinders enzovoort maken het beleid 'zichtbaar', 'herkenbaar'. Niet alle naar schatting 35.000 dier- en plantensoorten in ons land hebben dezelfde aandacht nodig, aldus de staatssecretaris. Het soortenbeleid richt zich met name op die soorten, die in de gevaarzone (dreigen te) verkeren.

Aan de basis van het beleid liggen de zogenoemde 'Rode Lijsten', waarvan er inmiddels negen bestaan. Publicatie daarvan in de Staatscourant brengt de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid voor die soorten tot uitdrukking. De staatssecretaris presenteerde vervolgens de Rode Lijst 'libellen' en 'krekels en sprinkhanen' 1). Bij het maken van plannen en nieuwe projecten, die veelal op lokaal en regionaal niveau plaats vinden, dient rekening te worden gehouden met de Rode Lijsten, aldus de staatssecretaris. Daarom ligt er ook een belangrijke taak voor de provinciale en gemeentelijke overheden. De Rode Lijsten vormen het uitgangspunt voor soortbeschermingsplannen. Daarin staat omschreven welke activiteiten nodig zijn om de populatie van een bedreigde soort veilig te stellen. De Staatssecretaris hield vervolgens de soortbeschermingsplannen ten doop

van de vroedmeesterpad en geelbuikvuurpad, de grote vuurvlieder, de hamster, de akkerplanten, de moerasvogels en de steenuil 2). De uitvoering van het soortenbeleid is absoluut geen zaak van het rijk alleen. Zonder de bijdrage van provincies, gemeenten en particuliere organisaties komt er weinig van terecht, zo stelde de Staatssecretaris. Om het soortenbeleid te intensiveren en te coördineren is een gemeenschappelijk plan van aanpak opgesteld (Meerjarenprogramma Uitvoering Soortenbeleid 2000-2004'). Op grond daarvan zullen in genoemde periode 85 soorten een voorkeursbehandeling met specifieke beschermingsmaatregelen ontvangen. Binnen het Meerjarenprogramma is daarvoor geld beschikbaar.

Inleiding K.S. Heldoorn (Interprovinciaal Overleg)

De heer Heldoorn wees op de belangrijke rol die de provincies bij de uitvoering van het soortenbeleid vervullen. De basis daarvoor is gelegd in het Decentralisatie-akkoord (1995). Daarin is bepaald dat de provincies verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van maatregelen met een projectmatig karakter, die beter of even goed op provinciaal als op landelijk niveau kunnen worden uitgevoerd. De provincies hebben de afgelopen jaren een steeds groter deel van het rijksbudget mogen uitgeven, en daar eigen middelen aan toe gevoegd. De heer Heldoorn achtte het verheugend dat provincies daarnaast ook steeds meer aandacht besteden aan de veiligstelling van regionaal bedreigde soorten.

Inleiding. H.M. de Boois (Platform Soortenbeschermende Organisaties)

Mevrouw De Boois, voorzitter van Vogelbescherming, vroeg zich af of niet te vaak praktisch haalbare of politieke overwegingen een rol spelen bij het treffen van maatregelen, bijvoorbeeld bij verbindingzones. Te weinig worden vragen gesteld als: wat willen we met wat verbinden, voor welke soorten en wat zijn de eisen van die soorten? Zij brak daarom ook een lans voor fundamenteel, veelal langjarig onderzoek. Ook legde zij de nadruk op het belang van diepgaande voorlichting. Natuurbesef verdient verinnerlijking, zodat de natuur permanent wordt meegewogen bij bestuurlijk handelen. Zij had de indruk dat het draagvlak voor natuur bij de bevolking groter is dan onder de gekozen vertegenwoordigers. Tot slot drong zij aan op continuïteit in het natuurbeheer en -beleid. Alleen met intensiveren en volhouden van beleid kunnen blijvende resultaten worden geboekt.

Ondertekening van het Meerjarenprogramma Uitvoering Soortenbeleid 2000-2004

Vervolgens ondertekenden Staatssecretaris Faber van LNV, Gedeputeerde Heldoorn namens het IPO en mevrouw De Boois namens de Soortenbeschermende Organisaties het Meerjarenprogramma Uitvoering Soortenbeleid 4). In dit document wordt onder meer bepaald dat jaarlijks een Uitvoeringsprogramma zal worden opgesteld, waarin de soortbeschermende activiteiten voor het daarop volgende jaar worden opgenomen. De volgende punten staan in de komende periode centraal:

- planmatigheid en een heldere programmering van maatregelen en activiteiten;
- bundeling van krachten van rijk, provincies en soortenbeschermingsorganisaties;
- een nieuwe generatie soortbeschermingsplannen: uitvoeringsgerichte plannen voor bedreigde soorten per leefgebied;
- expliciete aandacht voor de eisen die

met betrekking tot bepaalde soorten aan de EHS worden gesteld;

- ontwikkeling van beheermogelijkheden voor bedreigde soorten buiten de EHS;
- expliciete aandacht voor doorwerking in andere beleidsvelden (ruimtelijk beleid, waterbeleid e.d.);
- gerichte kennisoverdracht inzake de bescherming van soorten;
- meer aandacht voor publiciteit, voorlichting en educatie;
- inzetten op vergroting van de middelen voor uitvoeringsmogelijkheden.

De uitvoering van het soortenbeleid zal worden aangestuurd door de Klankbordgroep Soortenbeleid.

Inleiding J.J. Bakker (LNV)

De heer Bakker schetste vervolgens de relatie tussen het soortenbeleid en het gebiedenbeleid 3). In het rijksbeleid ligt de nadruk op de verbetering van de ruimtelijke samenhang van natuurgebieden in ons land door de vergroting, verbetering en verbinding van ecosystemen (EHS). De doelen voor terreinen binnen de EHS worden geformuleerd in termen van natuurdoeltypen: combinaties van bijzondere terrein- en milieucodities en de daarvan afhankelijke kritische soorten (de doelsoorten). De prioriteiten in planvorming en beheer staan onder invloed van het soortenbeleid, waarbij Rode Lijsten per soortgroep het meest sturend zijn. Niet alle Rode Lijstsoorten komen echter binnen de EHS voor: er zijn er zelfs bij die voornamelijk buiten de EHS voorkomen.

Andere zijn slechts gedeeltelijk aangegeven op habitats binnen de EHS. Ook zijn er soorten, waarvan de leefgebieden binnen de EHS onvoldoende ruimtelijke samenhang vertonen, zodat een goede situering en adequate inrichting van verbindingzones nodig zijn. Tenslotte zijn er soorten die nog maar op een enkele plek voorkomen, zodat soortgerichte ingrepen ter plekke noodzakelijk zijn om de soort voor uitsterven te behoeden. In al dit soort gevallen kan het soortenbeleid door middel van soortbeschermingsplannen uitkomst bieden. Belangrijke winst ten opzichte van de oude situatie is dat met het Meerjarenplan rijk, provincies en soortenbeschermende organisaties op basis

Brochure soortenbeleid

van gezamenlijke criteria de prioriteiten bepalen: wanneer krijgt welke soort extra aandacht. Een tweede belangrijke verbetering is de ontwikkeling van plannen voor verschillende soorten tegelijk. Daardoor kan met hetzelfde budget effectiever worden gehandeld en komen bedreigde soorten eerder aan de beurt.

Inleiding drs. R. van Oostenbrugge (Natuurplanbureau)

Het Natuurplanbureau zorgt in de jaarlijkse Natuurbalans en de vierjaarlijkse Natuurverkenningen onder meer voor de evaluatie van het soortenbeleid. In

Natuurverkenning '97 wordt geconstateerd dat de resultaten van de soortbeschermingsplannen wisselend zijn. Alhoewel het lastig is om een oorzakelijk verband te leggen tussen de maatregelen op basis van soortbeschermingsplannen en gesignaleerde trends van de betrokken soort (bijvoorbeeld met de lepelaar gaat het goed, met het korchoen minder) lijken de plannen effect te sorteren. Zo is de otter weliswaar nog niet terug in Nederland, maar met deze soort wordt wel rekening gehouden bij het realiseren van verbindingzones en in landinrichtingsprojecten. Het Meerjarenprogramma richt zich op zo'n 150 soorten. Sommige provincies schenken daarnaast ook aandacht aan

De ondertekening van het Meerjarenprogramma door v.l.n.r. Heldoorn, Faber en De Boois. Foto: H. Dekker.

122

groepen van soorten, zoals stroomdalflora of roofvogels. Bij de landelijke aandachtsoorten ontbreken, met uitzondering van dagvlinders en libellen, de ongewervelden. In de totale lijst valt ook op dat soorten ontbreken die gebonden zijn aan grote wateren, in het bijzonder de zoute wateren. Een belangrijke (neven)doelstelling van soortbeschermingsplannen is draagvlakvergroting. Veel boeren en vrijwilligers zijn betrokken bij de bescherming van de kerkuil. Gemeenten, burgers en beheerders zetten zich in voor dagvlinders. De specifieke aandacht voor soortgericht beleid mag de aandacht niet afleiden van ecosysteemgericht beleid. Van Oostenbrugge waarschuwde voor het risico dat een in bestuurlijk opzicht versnipperd soortenbeleid kan leiden tot een tegenstrijdig beleid en tot verdunning van (financiële) middelen. De Klankbordgroep Soortenbeleid heeft hier een belangrijke coördinerende taak.

Inleiding H. Dekker (prov. Drenthe)

Het Natuurbeleidsplan (1990) is voor diverse provincies aanleiding geweest tot het voeren van een actief soortenbeleid, niet alleen gericht op de daarin genoemde, maar ook op andere soorten. In Drenthe verscheen het boek 'Sparen voor later' met vele voorstellen voor inrichting en beheer ten behoeve

van tal van planten- en insectensoorten. Bij de uitvoering van het soortenbeleid is samenwerking tussen de diverse betrokkenen uiterst belangrijk: terreinbeheerders (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Defensie, waterleidingbedrijven, particuliere terreineigenaren, Landschapsbeheer Drenthe e.a.), gemeenten en waterschappen, faunabeheereenheden en particuliere, enthousiaste werkgroepen. De laatsten vormen een verbindende factor tussen bevolking en beleid. Het maatschappelijke draagvlak voor natuurbeheer steunt in belangrijke mate op deze initiatieven (kerkuil, orchideeën, vlinders). In Drenthe zijn in samenwerking tussen bovengenoemde groepen meer dan duizend poelen aangelegd voor onder meer kamsalamanders. Voor de weinige terreinen waar valkruid voorkomt zijn beheersadviezen opgesteld en uitgevoerd. Er zijn werkplannen opgesteld om veentjes, die door ontwatering, verbossing en vergrassing zijn aangetast weer voor veenvlinders geschikt te maken. Soortenbeleid moet mede worden gezien als het veilig stellen van genenbronnen voor toekomstige ecosystemen. Soorten wekken emoties op en vormen 'de woorden van de natuurbeheerderstaal'. Het soortenbeleid brengt de mens dicht bij de natuur omdat het aansluit bij de belevingswereld van de gemiddelde burger.

Inleiding A.W.J. Bosman (Natuurmonumenten)

Het soortenbeleid van Natuurmonumenten vindt zijn vertrekpunt in de doelstellingennota (1994). De nota soortgerichte maatregelen geldt als nadere uitwerking. Daarin wordt ingegaan op de vraag hoe en wanneer soortgerichte maatregelen worden ingezet als aanvulling op het ecosysteem- of landschapgerichte beleid. De totstandkoming van het Meerjarenprogramma Soortenbeleid is een goede zaak. Aangezien 60% van de bedreigde soorten binnen de EHS voorkomt, ligt er een belangrijke taak voor de terreinbeheerders. Het heeft de heer Bosman dan ook verbaasd dat de beheerders niet tot de ondertekenaars van dit programma behoren, noch bij de voorbereiding zijn betrokken of in de klankbordgroep zitting hebben. Tenslotte wees de heer Bosman op het gevaar van doublures van mogelijke leefgebiedplannen met algemene beheersplannen.

Inleiding mw. G. Veenbaas (Rijkswaterstaat)

Rijkswaterstaat is belast met de aanleg, verbreding en beheer van de rijkswegen en -kanalen. Bij de zorg voor de transportfunctie, de duurzaamheid van de constructies en de veiligheid dient zo goed mogelijk rekening te worden gehouden met het natuurbelang. Negatieve effecten als versnippering, verstoring, verdrinking e.d. dienen waar mogelijk te worden voorkomen. Daarom worden maatregelen getroffen als faunapassages, geleidende raster of schermen, looprichels en planken onder bruggen of in duikers. Bij verbreding van kanalen is de aanleg van natuurvriendelijke oevers in principe standaard. Maatregelen tegen negatieve effecten van het wegverkeer zijn het vermijden van wegaanleg, het kiezen van een gunstiger tracé-variant en het goed inrichten en beheren van bermen, bermsloten en overhoeken. De Dienst Weg- en Waterbouwkunde (DWW) speelt bij dit alles een belangrijke, kennisleverende rol. Ook waterschappen, provincies en gemeenten kunnen gebruik maken van de kennis van DWW.

Inleiding ir. T.E. den Boer (Vogelbescherming)

Omdat het oude soortbeschermingsconcept van één plan per soort niet voldoet voor de complexe groep moerasvogels richt het *Beschermingsplan Moerasvogels* zich op een combinatie van maatregelen voor de dertien betrokken bedreigde soorten. Dit soortbeschermingsplan is het eerste volgens de nieuwe opzet. Uit een uitgevoerde analyse bleek dat de uitvoering van het (EHS-)gebiedenbeleid niet voldoende zekerheid biedt voor stabiele populaties van voldoende omvang in 2018 (streefjaar afronding EHS). In het rapport wordt aangegeven dat een dialoog met boeren over grondgebruik noodzakelijk is. Ook zal in het waterkwaliteits- en kwantiteitsbeleid meer rekening moeten worden gehouden met moerasvogels. In het beschermingsplan wordt per soort ingegaan op de factoren, die de soort negatief beïnvloeden (waterkwaliteit, versnippering, menselijk medegebruik, predatie e.d.). Voorts worden de prioriteiten van de te nemen maatregelen aangegeven. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan dwarsverbanden met andere soortgroepen van het moeras, zoals vaatplanten, zoogdieren, vlinders, libellen, sprinkhanen en krekels, amfibieën, reptielen en vissen.

Inleiding M.F. Wallis de Vries (Vlinderstichting)

In de loop van 2000 zal het Beschermingsplan Veenvlinders worden opgesteld. Het heeft betrekking op het veenhooibeestje, veenbesblauwtje en veenbesparelmoervlinder, drie soorten dagvlinders van het hoogveen. Herstel van de populaties vraagt om hydrologische maatregelen, kleinschalige vervening, opschonen van dichtgegroeide vennen en het verwijderen van bosopslag. Een goed beheer van de veenvlinders levert ook een goed hoogveenecosysteem op. Soortbeheer en systeembeheer gaan hier dus hand in hand.

Afsluitende plenaire discussie

In de afsluitende plenaire discussie werd bepleit ervoor te waken dat maat-

regelen voor een bepaalde soort of groep van soorten negatieve gevolgen hebben voor een andere soort of groep. De belangen van zowel fauna als flora dienen in het oog te worden gehouden. Het beste antwoord is te zorgen voor een zo groot mogelijke oppervlakte en voor een grote ruimtelijke variatie. Planologie is dus eveneens van belang (denk aan de Europese Vogelrichtlijn- en Habitatgebieden). Gewezen werd op de belangrijke rol die gemeenten op dit terrein met betrekking tot het soortenbeleid kunnen vervullen. Informatievoorziening aan gemeenten over MER, compensatiebeginsel en dergelijke vraagt dan ook de aandacht. In het kader van de nieuwe Fauna- en Florawet krijgen de provincies een taak bij het aanwijzen van de beschermde leefomgeving. Het is dus zaak vanuit de burgerij de betrokken overheden op deze mogelijkheden en verantwoordelijkheden aan te spreken.

Relevante rapporten en publicaties:

1)

- *'Bedreigde en kwetsbare libellen in Nederland, Toelichting op de Rode Lijst'* (Rapport IKC Natuurbeheer, nr. 30)
- *'Bedreigde en kwetsbare sprinkhanen en krekels, Toelichting op de Rode Lijst'* (Rapport IKC Natuurbeheer, nr. 32).

2)

- *'Beschermingsplan vroedmeesterpad en geelbuikvuurpad 2000-2004'* (Rapport directie Natuurbeheer nr. 38)
- *'Beschermingsplan grote vuurvlinder 2000-2004'* (Rapport directie Natuurbeheer, nr. 39)
- *'Beschermingsplan hamster 2000-2004'* (Rapport directie Natuurbeheer nr. 41)
- *'Beschermingsplan akkerplanten'* (Rapport directie Natuurbeheer, nr. 43)
- *'Beschermingsplan moerasvogels 2000-2004, Rapport directie Natuurbeheer, nr. 47)*
- *'Plan van Aanpak Steenuil'* (Actie Rapport Vogelbescherming Nederland, nr. 14)

3)

- *Diversiteit met beleid, achtergronden en invulling van het Nederlandse soortenbeleid; toelichting op het Meerjarenprogramma uitvoering soortenbeleid 2000-2004; brochure EC-LNV nr. 23.*

4)

- *Het Meerjarenprogramma Soortenbeleid 2000-2004 zal in de tweede helft van 2000 in druk verschijnen.*

J. Walter is werkzaam bij het Expertisecentrum LNV.